

ЛІТЕРАТУРА

1. *Toury, G. Descriptive Translation Studies and Beyond.* – Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, – 1995. – 311 p.
2. *Popović, A. Dictionary for the Analysis of Literary Translation.* – Edmonton: University of Alberta, 1976.
3. *Robinson, D. Pseudotranslation // Routledge Encyclopedia of Translation Studies/ Baker M. (ed.).* – London and New York: Routledge, 1998. – P. 183–185.
4. *Santoyo, J.-C. Blank Spaces in the History of Translation // Charting the future of translation history: current discourses and methodology / G. L. Bastin and P. F. Bandia (eds.).* – Ottawa: University of Ottawa Press, 2006. – P. 11–43.
5. *Toury, G. Enhancing Cultural Changes By Means of Fictitious Translations Enhancing Cultural Changes by Means of Fictitious Translations / E. Hung (ed.) // Translation and Cultural Change: Studies in History, Norms and Image-projection.* – Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, 2005. – P. 3–17.
6. *Левин Ю. Д. "Поэмы Оссиана" Джеймса Макферсона // Джеймс Макферсон. Поэмы Оссиана.* – Л.: Наука, – 1983.
7. *Сервантес де Сааведра М. Дон Кихот.* – К.: Дніпро, – 1995. – 618 с.
8. *St. Andre, J. "Long Time No See, Coolie": Passing as Chinese through Translation // Charting the future of translation history : current discourses and methodology / G. L. Bastin and P. F. Bandia (eds.).* – Ottawa: University of Ottawa Press, 2006. – P. 242 – 261.
9. *Москаленко М. Н. Тисячоліття: Переклад у державі слова // Тисячоліття: Поетичний переклад України-Русі. / Москаленко М. Н.* – К.: Дніпро, 1995. – С. 5–38.
10. *Витковский Е. В. Русское зазеркалье // Стрфы века – 2. Антология мировой поэзии в русских переводах XX века.* – М.: Полифакт, 1998. – С. 8–22.

ВЕРБАЛЬНА ДЕКОМПРЕСЕМНА АСИМЕТРІЯ АНГЛІЙСЬКИХ І УКРАЇНСЬКИХ УНІВЕРБІВ Камінський Ю.І. (Київ)

У кожній мові, як відомо, є лексеми, які "несуть додаткову інформацію, що потенційно закладена в самому слові" [1, 207]. "Багатосемною", вважаємо, може виступати будь-яка англійська самостійна частина мови. Регулярної декомпресії зазнає і прикметник, і прислівник, і іменник, і, звісно (а можливо й насамперед) дієслово [2, 108], адже якщо кількість двосемних прикметників у перекладацьких текстах є порівняно невеликою (і більшість випадків їх появи зумовлено суб'єктивізмом автора вторинного тексту), питома вага прислівників та іменників, як і частотність їх появи у тексті перекладу, є ще меншою (більшість з них виступають словниковими повними декомпресемами), то щодо певної групи дієслів так звана "регулярна багатосемність" (термін наш) є явищем звичним, адже "у багатьох англійських дієсловах крім семи дії, стану і відношення можна виділити і семи, що характеризують дану дію, вказуючи на манеру чи спосіб її виконання" [3, 6].

Таким чином, *мета* нашого дослідження полягає у виокремленні основних видів дієслівної декомпресемної асиметрії. *Предметом* статті виступають англійські монодієслова та їх українські декомпресемні, а *об'єктом* праці є явище міжмовної декомпресемної асиметрії.

В сучасному перекладознавстві дослідження явищ компресії та декомпресії найповніше відображають праці В.І. Карабана. Декомпресію вченій розуміє як збільшення обсягу речення цільової мови у порівнянні з обсягом оригінального речення [4, 294]. Кількість дієслів у будь-якій мові у порівнянні, скажімо, з іменниками, як відомо, є досить обмеженою. Це зумовлює не тільки наявність так званих дієслів "широкого смислового поля", якими виступає більшість дієслів, за виключенням хіба що тих, що позначають процеси, дії, пов'язані з певною спеціалізованою діяльністю (так звані дієслова-терміни), але й досить значної групи адвербіальних дієслів. Адвербіальні двосемні дієслова завжди цікавили радянських вітчизняних лінгвістів (Т. Левицька, А. Фітерман, Ю. Денисенко, Д. Квеселевич та ін. Подібно до каузативних дієслів, вони одночасно реалізують дві адгерентні семи, між якими існує додатковий обставинний зв'язок: "друга сема виражає образ дії або супутню обставину" англійської моноклексми [5, 56].

Пор.: англ. *to babble, to speak, stagger, to go* тощо.

Звісно, подібні моноклексми, які можна позиціонувати як дієслова зі складною семантичною структурою, можна замінити і нейтральним дієсловом з певним прислівником або без. Традиційно серед дієслів даного типу прийнято розрізняти дієслова з оцінюючим і дескриптивним кваліфікативним компонентом (за допомогою останнього процес дії описується нейтрально, без вказівки на оцінку або якість).

Факт наявності двох (і більше) сем у складі дієслова заслуговує включення лексем цієї групи до розряду декомпресії, за умови одночасного виявлення даних сем у тексті перекладу (ТП).

Для визначення механізму декомпресії подібних дієслів вважаємо за доцільне послатися на професора Д.І. Квеселевича, який вказує на те, що "автори, які звертались до даної проблеми, занадто широко трактують це явище, і, згідно такого широкого підходу, односемне дієслово взагалі важко уявити, якщо піддати його аналізу не тільки (або не стільки) у колокаціях, але й у колігаціях". Колокація – це, в розумінні Д. Квеселевича, лексико-фразеологічно зумовлена сполучуваність слів у мові як реалізація їх полісемії, а колігація – це морфолого-синтаксично зумовлена сполучуваність. "Так як у дієсловах даного типу можуть бути присутні більше, ніж дві семи, то правильно було б говорити про двосемні дієслова, і тільки ті, в яких поєднуються одночасно дії і її характеристика, виступаючи в цій ролі лише в певних колігаціях" [6, 127].

Досить повний, на нашу думку, аналіз явища розгортання дієслова у сполуку або ж його заміни фразою було проведено Ю. Денисенком, який дійшов висновку, що слід виділяти два основні види розбіжності об'єму значень російських та англійських мовних одиниць: 1) коли англійському дієслову відповідає словосполучення

з "внутрішньооб'єктивними відношеннями" (схематично даний тип можна відобразити наступним чином: дієслово + додаток; 2) коли англійському дієслову відповідає словосполучення типу дієслово + обставина (обставинні слова або конструкції, дієприслівники) [7, 36].

Вважаємо за доцільне розглянути зазначені групи як такі, що найповніше висвітлюють процес декомпресії англійських монолексем.

Ю. Денисенко аналізує приклади без контексту, але вказує на необхідність урахування стилевих особливостей та термінологічності цих монолексем, бо "вживання тієї чи іншої форми має зумовлюватися смисловим і стилістичним завданням" [7, 25]. Необов'язково англійській сполучі відповідатиме українська сполучка – цілком можливим є вживання монолексми, якщо дана заміна є мотивованою.

Під адвербіальними слід розуміти дієслова, що виражають дію і одночасно її характеризують, виступаючи в цій ролі лише в певних колігаціях разом з прийменниковим додатком або обставинним словом. Ці слова утворюються внаслідок дії закону лінгвістичної економії на морфолого-синтаксичному рівні. Семантика синтезованість дієслів притаманна не лише англійській, але й українській мові. Як правило, ці адвербіальні дієслова створюються оказіонально, але ті з них, що набувають широкого розповсюдження, стають узуальними і реєструються словником [6, 131].

Надаємо перевагу терміну "багатосемні дієслова", що поєднує усі випадки декомпресії англійського монолексемного дієслова засобами української мови і, таким чином, усуває непотрібну у даній праці термінологічну полісемію.

Деякі дієслова надають експресивного забарвлення висловлюванню, сприяють більш яскравому вираженню думки насамперед у художньому мовленні. Пор.: *to frown, to scowl, to stare, to smile, to smirk, to grin, to squint, to snub* [7, 35].

Доцільно, на нашу думку, поділити всі випадки виявлення обох сем англійського дієслова у ТП на дві групи: 1) V+Obj., 2) V+Modif. Дані декомпресовані дієслова (*вибіркові декомпресемі*) [2, 109] фіксуються лексикографічно, у мовленні вони також зазвичай зберігають свою декомпресовану форму, особливо, якщо йдеться про художній текст: англ.: *I glared at them both and in my haughty red shirt crossed to the window and looked toward Alton* [8, 79]; укр.: *Я презирливо глянув на кожного зокрема, промарширував у своїй визнано-червоній сорочці до вікна і став, дивлячись у бік Олтона* [9, 111].

Подібні групи можливо скласти і з іншими дієсловами, які умовно за необхідності можна назвати дієсловами "звучання", "руху", "стану" тощо:

англ.: *'I told you already,' the curator stammered, kneeling defenseless on the floor of the gallery* [10, 18]; – укр.: *Я же тобі вже сказав, – затинаючись, відповів куратор, цілком безпорадний* [11, 8];

англ.: *Fache grunted. 'A scar on the face of Paris.'* Strike one [10, 40]; – укр.: *Шрам на обличчі Париза, сердито пробурчав Фаш. "Один – нуль у його користь"* [11, 27];

англ.: *The terrible prowler, the magnificent runner, the leaper, the shaker of souls, vanished* [12, 6]; укр.: *Жаслива примара, що підкрадалася все ближче, ладна чимдуж накинутись, навалитись, випустити з нього душу, миттю зникла без сліду* [13, 330];

англ.: *I turned from the window and laughed, determined to interrupt* [8, 81]; укр.: *Я відвернувся від вікна і наакишене розсміявся, перериваючи їм розмову* [9, 116].

Саме авторське рішення перекладу певного дієслова, продиктоване зазвичай або самим автором твору-оригіналу, або стилевими чи просто контекстуальними чинниками зумовлює появу декомпресемі у перекладі, якої можна було б і уникнути, але яка є найбільш влучною, як такою, що відображає дух першотвору:

англ.: *He fumbled for the bedside lamp and turned it on. Squinting at his surroundings he saw a plush Renaissance bedroom with Louis XVI furniture, hand-frescoed walls, and a colossal mahogany four-poster bed* [10, 21]; укр.: *Поланки знайшов нічну лампу й увімкнув. Мружачись від яскравого світла, Ленгтон побачив розкішну спальню у стилі Ренесансу з меблями епохи Людовіка XVI, фрески ручної роботи і велетенське ліжко з червоного дерева* [11, 8].

Отже, як видно з прикладів, якщо не звертати увагу на стилістичний аспект (що, власне, і не входить у предмет нашого дослідження), багатосемні (а точніше – двосемні) дієслова, що зазвичай зазнають декомпресії при перекладі, є сем поділити на два типи: 1) дієслово+обставина (місця, способу дії тощо) і 2) дієслово+додаток (з прийменником або без). При цьому вважаємо за необхідне розглядати багатосемні дієслова першого виду як *регулярну* (часто навіть обов'язкову, тобто неопціональну) декомпресію англійського універба. Стосовно дієслів другого виду, вони зазвичай є *опціональними*:

англ.: *Douglas blinked* [12, 859]; укр.: *Він закліпав очима* [13, 485].

Нерідко при декомпресії єдиної англійської монолексми можливою є поява трьох і навіть більше елементів (лексем) в українському тексті:

англ.: *Don't! Douglas gasped* [12, 6]; укр.: *"Не треба!" – аж зайшовся мовчазним криком Дуглас* [13, 330].

Подібну декомпресію ми також відносимо до розряду опціональних (вибіркових), адже розглядати його можна або як контекстуальний перифраз, або як різновид авторської "мальовничої" синонімічності. Точніше визначення можна отримати лише з урахуванням вузького контексту (в межах, скажімо, абзацу або кількох). Никколи ж саме (і виключно) контекст зумовлює появу прийменникової декомпресії:

англ.: *Sidling up to the window, Douglas peered* [12, 859]; укр.: *Дуглас крадькома, щоб його не помітили, оглянув у вікно* [13, 537].

Словник в даному прикладі, звісно, не може фіксувати подібне контекстуальне розширення. Проте,

більшість значень дієслова *peer* (*визирати, тильно вдивлятися, заглядати*) часто потребують додатка, тобто, дієслово є перехідним, а даний додаток, звісно, береться перекладачем з контексту, при цьому узгодження присудка та додатка може відбуватися виключно за допомогою прийменника, що пояснюється граматичними особливостями української мови.

Поясненням деяких випадків появи декомпресем в українському перекладі також може слугувати і *ідіоматичний характер* деяких українських словосполук, що ніби "вимагають" від свідомості (а, можливо, й підсвідомості) вилучити другий елемент, присутній у глибинній структурі ментальності автора вторинного тексту як представника певного лінгвокультурологічного простору: англ.: *glared-* укр.: *презирливо глянув*, англ.: *stared-* укр.: *прикинів поглядом*.

Фразові дієслова умовно можна віднести до монологічних утворень – адже складаються вони, як правило з прийменника, що супроводжує дієслово.

Аналіз матеріалу дозволяє помітити певні закономірності, зумовлені вживанням фразових дієслів. Перше, це руйнування обов'язкового граматичного плеоназму (за Ш. Балі), коли в одній синтагмі омовлюється одне й те ж поняття кілька разів (*входить в, виходити з...*). Дуалізм форми та їх метазнаки ("група слів", "фразове слово") дозволяє лексеми віднести до "умовних монологізмів" (термін наш).

Вважаємо, що дані дієслова слід віднести до механізму регулярної декомпресії у процесі перекладу лексем даного типу мовними засобами української мови, які декомпресуються у вторинному тексті, зумовлюють появу різночастинного представлення. Основною причиною появи у ТП відсутніх в оригіналі іменників, займенників, підсилювальних часток, прийменників есплікується відсутністю дієслів-аналогів в українській мові:

англ.: *"Don't be. I don't expect you and she to get along"* [8, 7]; – укр.: *Нема чого боятися. Я й не сподіваюсь, що ви знайдете спільну мову* [9, 311].

англ.: *He spun about and ran downstairs* [12, 859]; укр.: *Він миттю одвернувся од вікна й збіг сходами вниз* [13, 538].

англ.: *Fly? I thought, and spoil thinking about murder all across the plains? Spoil oiling pistol and loading it and thinking of Ralph Underhill's face when I show up thirty-six years late to settle old scores?* [12, 817]; укр.: *Полетіти літаком? І позбавити себе втіхи всю довгу дорогу думати про вбивство? Позбавити себе втіхи неквапливо змащувати й заряджати пістолет і уявляти собі обличчя Рафа Андерхілла, коли з'явлюєшся перед ним після тридцяти шести років відсутності, щоб звести давні порахунки?* [13, 581].

Заслужують уваги суб'єктивні опціональні вкраплення, коли переклад англійського фразового дієслова здійснюється за допомогою одного-двох (замість трьох і більше) лексем.

англ.: *"Oh," she murmured, and rolled over and went to sleep* [12, 817]; укр.: *А-а, – мовила дружина, повернулася на другий бік і знову заснула* (замість "повернулася") [13, 580].

англ.: *Night country rolled by* [12, 817]; укр.: *Нічна країна невпинно бігла назад* (замість "бігла назад") [13, 537].

Поділяючи дієслова на опціональні (авторські) та регулярні, до останніх відносимо розгортання адвербіальних монологізмів і фразових дієслів, хоча й пам'ятаємо про можливі випадки появи декомпресії авторської, яка, як видно з прикладів, може знайти своє відображення практично (так чи інакше, в тій чи іншій мірі) в кожній українській мовній одиниці як лексичного, так і синтаксичного рівнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гальперин И.Р. Избранные труды. – М.: ВШ, 2005. – 255с. 2. Каміньський Ю.І. Кількісний показник декомпресії англійських монологізмів в англо-українському перекладі // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. – К.: Знання України. – С. 107-109. 3. Ануфрієва Н.М., Емельянова Л.Л., Коляда В.П. Лексикографическая представленность слова в двуязычном словаре как основа переводческих трансформаций // Контрастивное исследование оригинала и перевода художественного текста: Сб. науч. трудов/Отв. ред. Кухаренко В.А. – Одесса: ОГУ, 1986. – с. 5-12. 4. Карабан В.І., Мейс Дж. Переклад з української мови на англійську мову // Навч. посібник для студентів вищих закладів освіти. – Вінниця: Нова книга, 2003. – 608 с. 5. Левицька Т. Р., Фитерман А. М. Компресія в англійському мовному передачі в перекладі // Тетради перекладача №16. – С. 51-65. 6. Квеселевич Д. І. Семіно-синтезовані дієслова як прояв лінгвістичної економії. Нариси з контрастивної лінгвістики/ зб.наук.праць під ред. Ю.Жлуктечка. – К.: Наукова думка, 1979. – С. 126-131. 7. Денисенко Ю. О некоторых проблемах выбора слова в русско-английском переводе // Тетради перекладача №8. – М.: МО, 1971, с. 34-35. 8. *Updike John*. The Centaur. – N. Y.: Fawcett publications, 1968p. – 222p. 9. *Андрайк Джон*. Кентавр. Ферма. – К.: Дніпро, 1988. – 448с. 10. *Brown Dan*. The Da Vinci code. – London: Gorgi books, 2004. – 606 p. 11. *Браун Ден*. Код да Вінчі. Пер. з англ. – Харків: Книжковий клуб "Клуб сімейного дозвілля", 2006. – 480 с. 12. *Bradbury R*. // The stories of Ray Bradbury. – N. Y.: Alfred A. Knopf, 1980. – 884p. 13. *Бредбері Рей*. Марсіанські хроніки. Повісті. Оповідання: Пер. з англ. – К.: Дніпро, 1988. – 590с. 14. *Haggard H. Rider*. King Solomon's mines. – М.: Progress, 1974. – 224 p. 15. *Хаггард Генрі Райдер*. Копальні царя Соломона; Прекрасна Маргарет. – К.: Мистецтво, 1992. – 432 с.